

P I T A N J A I O D G O V O R I

STUBE ILI STEPENICE, PRIJEM I PODHODNIK

Zagrepečanin I. V. poslao je (na adresu Instituta za jezik u Zagrebu) pismo kojim moli odgovor na neka pitanja o jezičnoj pravilnosti. Kako su pitanja u pismu od širega interesa, navodimo ga gotovo u cjelini, a zatim odgovaramo na pitanja.

a) Tekst pisma

Ima tome nekoliko mjeseci što se odlučujem na ovakovo pismo - zamolnicu. Želim saznati istinu, a nju mogu — u ovom slučaju — jedino od vas dobiti.

Radi se o stano vitim natpisima izloženim javnosti u gradu Zagrebu.

Primjer I.

Na prilazu Glavnom kolodvoru u Zagrebu nedavno je svečano otvoren i javnosti dan na korištenje i uporabu PODHODNIK.

Na ulazu u spomenuti *podhodnik* nalaze se pomične stube. Na vrhu i na dnu tih stuba ima upozorenje:

KORISTITE STEPENICE NA VLASTITU ODGOVORNOST. Slična upozorenja nalazimo i u robnoj kući »NAMA« na Kvaternikovom trgu gdje piše: KORISTITE POKRETNE STEPENICE NA VLASTITU ODGOVORNOST.

Na ulazu u stubište poduzeća »Vjesnik« (Lj. Gerovac 1) na staklu piše velikim slovima STEPENICE.

Međutim ulice, prolazi, oni što imaju stube, službeno se nazivaju STUBE (Becićeve stube, Debanićeve stube, Ivekovićeve stube, Šloserove — Schloserove stube, Krijesničke stube itd., itd.)

Na izlazu iz jednoga kinematografa ima za upozorenje svijetleći natpis STUBE.

Primjer II.

U zadnje vrijeme, jedna za drugom, otvaraju se novouređene i obnovljene područne pošte u gradu Zagrebu. Sve je novo i lijepo. I natpisi su novi. Nema više starih natpisa PRIMANJE. U zamjenu imamo PRIJEM.

Novinsko poduzeće »Vjesnik« otvorilo je na Trgu bratstva i jedinstva novu prostoriju za oglasnu službu. Sve je lijepo, novo i ugodno. Među natpisima uzalud ćete tražiti PRIMANJE OGLASA. Ima samo i jedino PRIJEM OGLASA.

Početak 1972. godine iznad prozora — otvora garderobe na Glavnom kolodvoru natpis PRIMANJE bio je zamijenjen natpisom PRIJEM. Sada je opet vraćeno PRIMANJE.

U našim novinama vidim kadikad piše: ... *bio je prijem ili prireden je prijem*, a kadikad piše: *bilo je primanje ili priredeno je primanje*. Jednom prilikom pročitao sam na televiziji PRIJAM.

Svi ovi natpisi, a i drugi postavljeni na javnim mjestima, ulicama, prolazima, pothodnicima, trgovačkim i izdavačkim (nakladnim) poduzećima, kinematografima itd. namijenjeni su pripadnicima jedne određene jezične skupine, njezini pripadnici takove poruke i upozorenja moraju razumjeti. Činjenice upućuju na mogućnost ne samo nesporazuma nego i dezinformacija ...

b) O d g o v o r

1. Stube ili stepenice

Obje su riječi književne i istoga osnovnoga značenja, samo drukčijega postanja. Prva (*stube*) ima osnovu koja je u *stub* odnosno *stup*, a ta je osnova općeslavenska, jer se riječi s tom osnovom nalaze i u drugim slavenskim jezicima. Proširenost te riječi u našem jeziku potvrđuju i neka metaforička topografska imena u obliku *Stube*. Tako je razumljivo što se ta riječ iskoristila i kao drugi dio imena za neke ulice ili prolaze koji imaju stube (npr. *Becićeve stube*, u Zagrebu). Zbog toga što su *stube* uvijek sastavljene od niza pojedinačnih uzastopnih i istovrsnih dijelova, redovito se upotrebljavaju u množinskom liku.

Druga je riječ (*stepenice*) izvedenica od riječi *stepen*, koja je također općeslavenska. Množinski je oblik u riječi *stepenice* zbog istih razloga kao i u riječi *stube*. Značenje te riječi izlazi iz spoja značenja osnovne riječi (*stepen*) i nastavka (*-ica*, mn. *-ice*). *Stepenice*

su dakle prolaz koji ima stepenast oblik. Kao što se pokazalo, takvo je značenje i riječi *stube*.

Kad u jeziku supostoje dvije istoznačnice, onda se ili, postupno, značenjski razgraniče ili jedna potisne pa čak i istisne drugu. Mogu se jedna prema drugoj (početi) odnositi i kao stilski obilježena prema stilski neobilježenoj. Kakav će se odnos među njima razviti, zavisi i od drugih jezičnih čimbenika, među kojima je važan i taj da li se od riječi mogu tvoriti (i da li se tvore) potrebne izvedenice. Čini se da tom načelu jednako odgovaraju obje spomenute riječi jer imamo:

<i>stube</i>	<i>stepenice</i>
<i>stubište</i>	<i>stepenište</i>
<i>stubast</i>	<i>stepeničast</i>
<i>stubice</i>	<i>stepeničice</i>
<i>stubetine</i>	<i>stepeničetine</i>

U povijesnom životu našega jezika *stube* su prije i obilnije potvrđene nego *stepenice*. Za *stube* nalazimo potvrde već od 16. st. (usp. u AR), i to sa širokoga jezičnoga područja. Prve su potvrde za riječ *stepenice* tek od 19. st. (usp. također u AR) i s mnogo užega područja. Otuda je razumljivo što riječ *stube* preteže u uporabi i što je ta riječ, a ne riječ *stepenice*, u sastavu imena ulica i prolaza i što se ta riječ iskoristila i kao topografsko ime za lokalitete s konfiguracijom koja podsjeća na oblik kakav imaju *stube*. Duga je i kontinuirana tradicija uporabe riječi *stube* uvjetovala da se osobito proširila i izvedenica *stubište* sa zbirnim značenjem ('prostor u kući // zgradi gdje su stube koje vode u pojedine katove'). Nasuprot tome, analogna izvedenica *stepenište* zabilježena je tek u naše vrijeme (usp. Rečnik MS). Prema tome, *stube* (i izvedenice) imaju sve uvjete za označavanje temeljnoga značenja pojma. No temeljno je značenje ujedno i tradicionalno, klasično: čvrsto građene (obično od kamena, drveta, betona ili metala) sljubljene i nepomične (*stube*). Istina, riječ se može u novim uvjetima protegnuti i na nove oblike, odnosno na oblike drukčijega načina funkcioniranja ili izradbe, ali kad istovremeno supostoje i riječ *stepenice* (i izvedenice), nije ništa neobično da te dvije

riječi teže razgraničenju značenja. Tako vidimo da su gotovo svugdje samo *pokretne // pomične stepenice* (a ne *stube*); *stepenice* se najčešće iskorištavaju i za onaj oblik koji ima neispunjen razmak između svakoga dijela (*stepena*), tj. za oblik gdje dijelovi nisu sljubljeni. Iako to razgraničenje uporabe i značenja riječi *stube* i *stepenice* (i njihovih izvedenica) nije još do danas općeprihvaćeno, može se reći da ta težnja u jeziku postoji, ali postoji i težnja da se riječ *stube* čvrsto opire nestajanju odnosno zamjeni riječju *stepenice*. Može se dakle reći da i riječ *stube* i riječ *stepenice* imaju dosta prostora u jeziku da se obje održe, svaka sa specificiranim značenjem. Time bi se jezična izražajnost samo povećala. Inače bi trajno ukrštanje uporabe i značenja riječi *stube* i *stepenice* postupno dovelo do istiskivanja jedne od njih. Ako bi do toga došlo, u tom bi nadmetanju morala prevagnuti riječ *stube*.

2. *Primanje, prijam ili prijem*

Sve se te riječi doista upotrebljavaju u javnim natpisima, uglavnom kao istoznačnice. Može se doduše reći da je sve upotrebljivo što u jeziku postoji, ali za neutralnu, stilski neobilježenu obavijest, osobito za obavijest namijenjenu širokoj primjeni, treba između više mogućnosti birati one koje su više u skladu s jezičnim sustavom.

Riječ je *primanje* glagolska imenica od glagola *primati* i po tome jasno označava ime radnje koja se izriče glagolom. Ona dakle i sustavno i značenjski odgovara zahtjevima jezične opravdanosti.

Riječ je *prijem* rusizam u našem jeziku pa se u izboru između domaće i tuđe riječi preporučuje domaća. Zato u Jezičnom savjetniku s gramatikom (MH, Zagreb, 1971) izričekom stoji: »*prijem* (rus.) bolje je: *primanje*, *primitak*, *prijam*«.

Ostaje u istom značenju riječ *prijam*; to je ista riječ kao i u ruskom, samo s našim glasovnim stanjem, posuđena iz češkoga jezika. Riječ je životvorna, vidi se to i po pridjevskoj izvedenici *prijamni* (npr. *prijamni ispit*), a osobito je čvrsto podupire izvedenica *prijamnica*.

Riječ *primitak* (koju navodi Jezični savjetnik) također je dobro načinjena, ali se u odnosu na riječi *primanje* (*prijem*) *prijam* značenjski već razgraničila tako da se i ne upotrebljava u značenju tih riječi.

Za značenja koja izlaze iz pitanja I. V. ostaju dakle riječi *primanje* i *prijam*. Po vrijednosnoj hijerarhiji (jezični kontinuitet, općenitost primjene, neposredna razumljivost) riječ bi *primanje* imala prednost pred riječju *prijam*, osobito u svezama: *primanje oglasa*, *primanje stranaka* i sl. Iako ne bi bilo pogrešno u toj funkciji upotrebljavati riječ *prijam*, očito je da ukrštanje dviju istoznačnica nije pravo jezično rješenje. Zato bi trebalo podupirati one jezične težnje koje vode razgraničenju značenja tih dviju riječi; to je korisnije nego da potičemo istiskivanje jedne od njih. Čini se da se takvo razgraničenje već i nazire upotrebom izvedenica od riječi *prijam* kao što su *prijamni ispiti*, *prijamnica*, pa i *prijamnik*.

U samostalnoj uporabi, za značenje kad tko (obično službeno tijelo ili službena osoba) prima goste u povodu kojega važnijega događaja, riječi se *primanje* i *prijam* još bore za prevagu, ali podsjetimo li se na prednosti ko-

je ima riječ *primanje*, nameće se sam od sebe zaključak da su sasvim dobri, dakle i preporučljivi primjeri kao: *primanje će biti u Dvercima*, *predsjednik priređuje primanje za sudionike kongresa*, *na primanje je pozvano pedeset delegata* i sl. Time se aktualizira poziv Lj. Jonkea »nemojmo uništavati« te riječi »gdje god one mogu lijepo i dobro stajati«. »A da takvih uništavanja dobrih narodnih riječi ne bude i dalje na štetu našega književnog jezika i na štetu ne samo hrvatske nego i srpske izražajnosti, bilo bi svakako prijeko potrebno da oni koji javno pišu . . . ipak prođu kroz neke škole ili tečajeve u kojima se uči i naš jezik i pravopis i stil«. »Jezik treba uvijek učiti i usavršavati se u njemu. Stajanja nema.« (Lj. Jonke, Književni jezik u teoriji i praksi, Znanje, Zagreb, 1965, str. 316.)

3. Iako u pismu I. V. nije postavljeno pitanje o pravilnosti pisanja riječi PODHODNIK (koja je u pismu navedena), ovdje se dodaje da po pravilima o zamjenjivanju zvučnih suglasnika ispred bezvučnih bezvučnima treba tu riječ pisati *pothodnik* (POTHODNIK).

Božidar Finka

O S V R T I

PRIRUČNIK O JEZIČNOJ TIPOLOGIJI

Gabriel Altmann — Werner Lehfeldt: Allgemeine Sprachtypologie. Prinzipien und Meßverfahren, München, 1973 (UTB 250), 142 str.

0. Podnaslov »Načela i načini mjerenja« jasno pokazuje što od ove knjige ne treba očekivati: rezultate jedne opće tipologije jezika. Istodobno je očito otkuda ovi načini proizlaze: iz kvantitativne lingvistike.

Postupci koje autori ovdje izlažu nemaju ništa zajedničkog s tradicionalnom genetičkom tipologijom, koja na primjer slavenske jezike dijeli u istočnoslavensku, zapadnoslavensku i južnoslavensku grupu. To je pokušaj postavljanja jezične tipologije na novu osnovu — teoretski i praktično.

Izričiti poziv na međunarodnu suradnju (12), bez koje jedna tipologija ove vrste nije ostvarljiva, ističe programatski karakter knjige. Stoga i navodim adrese autora: Dr. Werner Lehfeldt, Seminar für Slavistik, Ruhr-Universität, 463 Bochum, Buscheystrasse; Gabriel Altmann, Sprachwissenschaftliches Institut, Ruhr-Universität, 463 Bochum, Buscheystrasse. Tko pak na tom poslu želi surađivati, mora također poznavati osnovne pojmove statistike i računa vjerojatnosti. U svakom slučaju preporučljiva je suradnja sa stručnjacima toga područja. Zadaća je lingvista pripremati materijal za kompjutor: klasifikacija je najvećim dijelom tehničko pitanje.

1. Tome što je stanje jezičnotipološkog istraživanja »beznadno« (10), ne može se, mi-